

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. IX св. 7—10

БЕОГРАД 1959

САДРЖАЈ

	Страна
1. <i>А. Велић</i> : Поводом Ракићева језика	217
2. <i>М. Сивановић</i> : О језику у једном приказу и поводом тога језика	220
3. <i>Б. Милановић</i> : Употреба предлога <i>код</i> (с генитивом) уз глаголе кретања	227
4. <i>Милош С. Московљевић</i> : У коју категорију речи спада реч „као“?	243
5. <i>Срећен Живковић</i> : Деоба глагола по објекту	250
6. <i>Милија Сивашић</i> : Из акцентологије	257
7. <i>Св. Марковић</i> : Промена туђих личних имена и презимена	265
8. <i>Н. С. Половина</i> : Вуков Немачко-српски речник	274
9. <i>С. Машић</i> : Из Вукова преводња	280
10. <i>Павле Илић</i> : О питању смедеревско-вршачког дијалекта	283
11. <i>И. Гркић</i> : Покретно <i>а</i> на крају неких предлога као диференцијални семантички знак	291
12. <i>Пећар Сладојевић</i> : О рефлексу краткога <i>в</i> иза <i>р</i> у књижевном језику јужнога изговора	302
13. <i>Милић Пешикан</i> : О месту енклитике у реченици	305
14. Језичке поуке	312
15. Регистар	321

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник академик д-р АЛЕКСАНДАР ВЕЛИЋ
 Секретар Уређивачког одбора — Берислав М. Николић

Научно дело

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА
 БЕОГРАД

Слог: „Научно дело“, Београд, Вука Караџића 5.
 Штампана и понесена Графичког предузећа „Академија“, Београд, Космајска 28

О РЕФЛЕКСУ КРАТКОГА Ћ ИЗА Р У КЊИЖЕВНОМ ЈЕЗИКУ ЈУЖНОГА ИЗГОВОРА

У нашој нормативној граматици одавно постоји тенденција да се за неке ријечи у којима иза гласа *р* долази рефлекс краткога јата као једини књижевни облик пропише онај са *ј* иза *р*, напр. *рјечник*, *стјарјешина*, *рјеђи* итд. И у нацрту правописа који је у најновије вријеме израдила Правописна комисија каже се да на мјесту краткога јата иза *р* треба писати *је* (у ијекавском), а ако испред *р* стоји неки сугласник, онда ту треба писати *е* (§ 32—33). Одатле се стиче утисак да *рје* није нормални рефлекс старога *рђ*, него да *ј* испада само због нагомилавања сугласника, што, према досадашњем знању наше науке, неће бити тачно. Прелаз *рђ* у *рје* можемо, у извјесном смислу, по његовој природи (а не, наравно, временски) уврстити међу резултате т. зв. најновијега јотовања, које није свуда једнако извршено. Неки од тих резултата не иду у књижевни језик из разлога који не могу важити за *рје* (<*рђ*). Аргументи којима се поменута тенденција може правдати по нашем мишљењу нијесу довољни. То су: распрострањеност облика са *рје* у ијекавским говорима који улазе у основицу нашега књижевног језика и књижевна традиција која потиче још од Вука Караџића. Можемо сматрати да је то довољно за признање права на улазак у књижевни језик облицима са *рје* (<*рђ*). Али прије него што бисмо донијели закључак да облике са *рје* (<*рђ*) као *речник*, *стјарјешина*, *рјеђи* итд. не ваља употребљавати у књижевном језику јужнога изговора, треба промислити имају ли каквога значаја сљедеће чињенице.

Као што је познато, гласовно је правило ијекавскога наречја замјена краткога јата иза *р* кратким *е*: *резайи*, *времена*, *бреза* итд. То је сасвим у складу с тим што у штокавском дијалекту група *рј* у истоме слогу не постоји, дакле на почетку ријечи је

немогућа, осим поменутих изузетака са *рјѣ* (< *рѣ*) у неким ијекавским говорима. Изговор извјесног броја ријечи са *рјѣ* мјесто са *рѣ* у извјесноме дијелу говора претставља изузетак од поменутог општег правила, који се тумачи утицајем сродних ријечи са *рије* < *рѣ*.

Један дио говора у источној Херцеговини има досљедну замјену групе *рѣ* са *рѣ* без обзира на то је ли испред ње сугласник или самогласник. Круг ових говора знатно се проширује ако се узму у обзир и они у којима има мали број изузетака од општег правила. Али ово није ограничено само на ове источнохерцеговачке говоре. У Дубровнику такође имамо *ре*. Ј. Вуковић у НЈ II (1934) 178 каже да је тако и у Босанској Крајини и Босанском Грахову. С друге стране, у говорима гдје се варијанте са *рје* јављају чешће, никако није досљедна замјена *рѣ* са *рјѣ* ни иза самогласника. Тако Вук у Рјечнику (од 1852) упућује напр. *изгорјети* на *изгорјети*, али *изгорјелина* на *изгорелина*; *изгорио*, *-рјела*, *-рјело* на *изгорео*, *-рела*, *-рело*; има само *ѿогрелац* и *ѿогрелица* итд. У Арсенијевићевој збирци ријечи (у речничкој грађи САН) има „*ѿогрелина* f. Хрв. кр. [Хрватска Крајина] мјесто на коме је што изгорјело“. Код П. Кочића налазимо у ијекавском тексту *окорелом* (Цел. дела I 142, „Српски писци“), *ѿроређује* (Исто 143), поред *горјела* (105), *грјешно* (106) итд. Ово мало примјера показује да се варијанте са *рѣ* (< *рѣ*) и иза самогласника јављају на цијелој територији ијекавскога наречја и то и код основа за које се обично прописује писање са *рје*. А кад већ има читав низ говора ијекавског наречја који улазе у основицу књижевнога језика, а у којима нема или скоро нема ни помена групе *рје*, и поред тога што су они можда у мањини, зар има смисла захтијевати да се за правилне облике појединих ријечи сматрају само они који претстављају отступање од општег ијекавског па и штокавског гласовног правила?

Како је Вук гледао на ово питање, нека нам покаже тачка 3. „Главних правила за јужно нарјечје“ (Граматички и полемички списи књ. III, Београд 1896, стр. 302), у којој се говори о замјени краткога јата иза *р*: „Послије *р* изговара се у овоме догађају као е, н. п. *ѿред*, *ѿреко*, *ѿрешоѿиѿи*, *срећа*, *врећа*, *ждребеѿа*, *јасѿребови*, и т. д. Истина, да сам ја у Тршићу још у дјетињству слушао *рјечниѿ*, *грјешник*, *грјешница*, али у Дубровнику и у Црној

Гори говори се *грешник*, *грешница* и т. д. Овако су и Руси у данашњем славенском језику на овакијем мјестима пометали *e* мјесто *ѣ*, као што је мало прије напоменуто“. Тако гласи та тачка. Нека нам читаоци опросте што изводимо тако прост закључак, али је сасвим јасно да овдје Вук више заступа варијанте са *ре* него варијанте са *рје*. Ово је писано у вријеме Књижевнога договора од 1850. То што су у другој издању Рјечника, које је изашло касније (1852), неке ријечи са *ре* упућене на одговарајуће варијанте са *рје* није доказ да је Вук промијенио мишљење, него ће то највјероватније бити отуда што су њему те варијанте са *рје* биле обичније.

Ово питање је покренуо још 1934 г. Ј. Вуковић (у Нашем језику књ. II стр. 176—180). Он је тада сматрао да облике са *рје* у књижевном језику јужнога изговора треба сасвим замијенити облицима са *ре* изузев у ријечи *стјарјешина*. Вуковић је навео углавном исте аргументе који су овдје изнесени. А М. Стевановић је у НЈ н.с. IV, 87 изнио мишљење да треба признати равноправност варијаната са *ре* и оних са *рје*. Али како се тежња за истискивањем облика са *ре* одржала до данас, сматрали смо да о овоме треба поново говорити.

25. X 1958

Петар Сладојевић